

»farliga platser» och »skumma typer» – rädsla för stadens våld bland barn och deras föräldrar

danielle van der burgt

Rädsla för våld och känslor av otrygghet bland stadens invånare har intresserat både forskare och samhällsplanerare sedan flera årtionden. Det är välkänt att rädsla och otrygghet spelar en viktig roll för hur människor använder platser i stadens offentliga miljö. Studier har visat att rädsla för våld leder till att olika befolkningsgruppers rörlighet och användning av platser begränsas. Rädsla för våld och brott och de konsekvenser det får för människors liv betraktas numera som ett mer spritt problem än den faktiska brottsligheten. Medias ständiga rapporteringar om faror i staden och den ökade övervakningen av stadens offentliga miljö är exempel på konkreta tecken på den ökade rädslan. Kvinnor och gamla människor är de som har fått mest uppmärksamhet i forskningen på grund av att dessa framstår som räddare än andra grupper. På senare tid har man dock börjat gräva djupare i mäns rädsla i relation till den offentliga miljön. Studier visar att även män känner rädsla och obehag inför platser i staden men att män har lärt sig att vara försiktiga med att uttrycka känslor av rädsla och sårbarhet. Andra studier visar emellertid att män inte alls är så ovilliga eller särskilt försiktiga att visa att de är rädda för våld. Det har även visat sig

att unga människor i själva verket är räddare än gamla. Barns och ungas rädsla har därför fått ökat intresse i forskningen även om studier av barn under 16 år och deras perspektiv på rädsla fortfarande är få. Denna artikel belyser barns rädsla och känslor av otrygghet i staden samt deras föräldrars rädsla för att deras barn ska utsättas för brott eller annat våld i relation till barnens användning av stadens offentliga miljö. Studier gjorda på dessa ämnen sätts in i ett sammanhang av tre teoretiska perspektiv, som kan förklara människors rädsla för våld och brott i staden.

Vad är rädsla för våld och hur kan det förklaras?

Det finns en stor mängd forskning (se till exempel Stanko 1995, Altheide 1997, Pain 2001) om rädsla i stadens offentliga miljö som bedrivs inom discipliner som kriminologi, sociologi och kulturgeografi. Ofta kallas den här typen av forskning för forskning om »rädsla för brott» eller »rädsla för våld». Begrepp som »rädsla», »brott» och »våld» är dock svåravgränsade och svårdefinierade. Den ökade rädslan för brott är enligt forskare också delvis ett uttryck för en mer allmän känsla av osäkerhet i sam-

hället. Bland orsakerna till detta nämns allt snabbare samhälleliga förändringar, en minskning av det offentliga rummet, ökade klyftor mellan fattiga och rika samt datorernas allt större inflytande i samhällslivet. Forskningen om rädsla för brott handlar därför i själva verket ofta även om rädsla för en mängd andra faktorer som kan väcka obehag i den offentliga miljön.

Risken att utsättas för våld

När det gäller vad som kan förklara rädsla för brott finns det enligt Bannister och Fyfe (2001) tre överlappande teoretiska perspektiv. Ett första perspektiv är rädsla för brott på grund av att man varit utsatt för brott eller att man riskerar att utsättas för brott. Mycket av forskningen visar dock att rädsla för brott inte kan förklaras av risken och utsattheten för brott. Det är långt ifrån alltid de som är räddast som också är mest utsatta för brott och tvärtom. Man har sett att rädslan för stadens våld ofta bygger mer på de föreställningar om platser som finns bland stadens invånare och i media än på det faktiskt förekommande våldet. En majoritet av dem som forskar om rädsla för våld anser numera att rädsla till stor del konstrueras i sociala sammanhang, som i media och vardagliga samtal. Föreställningar om vad som är farligt i den offentliga miljön och vem som är mest utsatt för dessa faror konstrueras ofta i relation till rykten som överförs genom vardagliga samtal och skvaller samt genom media. Framförallt kvinnor och flickor varnas för faror i staden av föräldrar, vänner och media, vilket tros vara en viktig orsak till att kvinnor är räddare än vad män är. En studie av barn och brottslighet i den skot-

ska staden Edinburgh visar att framförallt flickor följde föräldrarnas regler om vilka platser som var säkra att vistas på och vilka platser som var farliga och skulle undvikas. Även pojkar hade dock tagit över sina föräldrars idéer om vad som var farligt och var det var farligt någonstans (Anderson et al 1990). Framförallt i de anglosaxiska länderna är föräldrars rädsla för farliga vuxna – »stranger danger» – stor, vilket har lett till att barns självständiga rörlighet i det urbana rummet begränsats. Föräldrarnas rädsla verkar även ha lett till en ökning av barns rädsla för den så kallade »stranger danger» i den anglosaxiska kontexten. En engelsk studie visar att barnen där var räddare för att exempelvis kidnappas av främmande vuxna än för trakasserier från andra barn, trots att de i större grad utsattes för trakasserier från andra barn (Deakin 2006).

En svensk studie visar att föräldrarnas varningar för bråk och fara i ett negativt stämplat bostadsområde i närheten av där de bor har konsekvensen att en del av barnen också ser detta område som en plats som de ogillar och helst undviker. Trots att de egentligen inte känner till området utan bara har hört talas om det. Detta gällde dock inte för alla barn i studien. För en del av barnen var detta – föräldrarnas varningar till trots – en plats som de gillade på grund av att de träffade kompisar där eller ägnade sig åt fritidsaktiviteter där (van der Burgt 2006).

Andra studier av barns rädsla och utsatthet för våld visar dock att det inte helt går att avfärda sambandet mellan rädsla för brott och (risken för) att bli utsatt för brott. Mobbning och fysiska och verbala trakasserier från andra barn och ungdomar, ibland med sexuella och rasistiska under-

toner, är något som barn och ungdomar faktiskt ofta både är utsatta och rädda för när de är utomhus. Det är också något som har konsekvenser för de sätt barn och unga använder den offentliga miljön. Flickor i en engelsk studie undvek till exempel platser där de visste att det fanns killar eftersom sådana »killställen» väckte obehag (Matthews 2003) och barn i en holländsk studie (Bouw & Karsten 2004) anpassade sina rörelsemönster för att de var rädda för äldre killar. I dessa fall är det inte berättelser om fara som skapar rädsla – i alla fall inte enbart – utan barnens personliga erfarenhet av att utsättas för trakasserier som framkallar deras rädsla. Ett annat exempel är en studie där man undersökte flickors och pojkars rädsla för brott efter att de hade blivit utsatta för brott. Medan flickor som råkade ut för brott eller våld inte blev räddare efter att de har varit utsatta, ökade pojkars rädsla när de väl har blivit brottsoffer. Som möjlig förklaring uppgavs att flickor redan innan var väldigt rädda för brott medan pojkar inte var så rädda (de Groof 2008).

Som Gough och Franchs (2005) studie om ungdomar i den brasilianska staden Recife visar finns också en tydlig koppling mellan rädsla och höga nivåer av brottslighet. Som i många brasilianska städer är klyftan mellan fattiga och rika i Recife extremt stor och platsen präglas av mycket hög brottslighet. Ungdomarna i intervjustudien ser staden som farlig på vissa tider och på vissa platser. I de mycket fattiga delarna av staden finns också en lokal konstruktion av manlighet som innebär att det ses som mycket viktigt för unga män att vistas ute på gatan med sina kompisar för att de ska kunna utveckla sin manliga

identitet. På grund av den höga brottsligheten är risken dock stor att de unga männen utsätts för brott utomhus men även att de själva börjar ägna sig åt brottslighet. De unga kvinnorna förväntas hålla sig i eller kring hemmet när de inte går till skolan, jobbet eller till en kompis hus, och riskerar på det viset i mindre utsträckning att utsättas för brott utomhus än killarna. Däremot är de ofta rädda för att deras pojkvänner, kompisar eller bröder ska utsättas för brott eller dö på grund av deras involvering i brottsliga aktiviteter. I de rika delarna av staden rör sig inte ungdomarna utomhus till fots eller med cykel på grund av risken att utsättas för väpnade rån. Även korta sträckor i det egna bostadsområdet skjutas de med bil av sina föräldrar eller kör själva om de är tillräckligt gamla. Rädslan för att utsättas för brott gör att de aldrig vistas ute i det egna bostadsområdet eller på andra utomhusplatser. Istället vistas de med sina kompisar i inhägnade rum där det finns polis, som gallerior eller på stranden (Gough & Franch 2005). Denna studie visar på ett påtagligt sätt hur klyftan mellan rika och fattiga i ett samhälle ökar människors rädsla, samt hur den rika befolkningens rädsla för våld leder till en privatisering av det urbana rummet genom, i det här fallet, övervakade gallerior. Den visar också vikten av att studera kategorier som kön, klass och ålder i relation till varandra och i ett rumsligt perspektiv när det gäller rädsla för brott (Pain 2001).

Minskad social kontroll

Utifrån det andra teoretiska perspektivet som Bannister och Fyfe (2001) tar upp är rädsla för brott en konsekvens av den

minskade sociala kontrollen i samhället. Här handlar det om att rädsla står i relation till en persons förmåga att utöva kontroll över sitt eget liv samt över andras beteenden och handlingar. Människor är rädda för brott eftersom de är osäkra på sin förmåga att på egen hand, eller med andras hjälp, undvika att bli ett brottsoffer. Framförallt på platser där de sociala banden mellan invånarna är svaga och där såväl hushållen som institutionerna har otillräckliga resurser tros människors rädsla för brott och våld öka. Studier av barn visar att man måste skilja mellan sociala band mellan vuxna, mellan vuxna och barn samt mellan barn när det gäller trygghetskänslor. Dyblie Nilsen (2000) och van der Burgt (2006) visar exempelvis att barn upplever sitt bostadsområde som tryggt och säkert när de känner till invånarna – barn såväl som vuxna. Att »alla känner alla» och att veta att man kan få hjälp av sina grannar i en hotfull situation är något som främjar trygghet. På platser där de sociala banden mellan vuxna grannar och mellan vuxna grannar och barn däremot är svaga kan barnen vara rädda för vuxna grannar visar Bjurman (1981). Hon visar också att barnen istället fann trygghet i den starka sociala gemenskapen som fanns mellan barnen i området (Bjurman 1981). Svaga sociala band mellan vuxna invånare behöver alltså inte betyda att de sociala banden mellan de unga invånarna också är svaga. Dessa kan istället vara starka och leda till minskad rädsla.

Tecken på fara i den urbana miljön

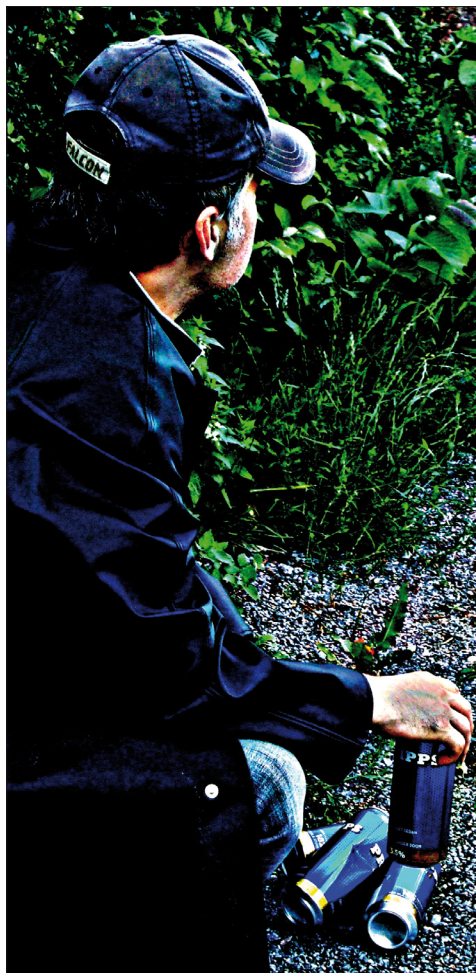
Den tredje förklaringsansatsen som Banister och Fyfe (2001) tar upp handlar om

relationen mellan rädsla för brott och de sätt som människor upplever och tolkar platser i staden. Man menar att människor läser av stadsmiljöns fysiska och sociala egenskaper för att bedöma eventuella risker samt möjligheterna att få hjälp. I välbekanta miljöer, där man känner till platserna och dem som bor och rör sig, är det lättare att veta både var, när och i relation till vem man ska vara försiktig och var, när och av vem man kan få hjälp. Anoop Nayak (2003) visar i en engelsk studie att barn har det hon kallar för en »place-based sensitivity» när det handlar om den lokala brottsligheten. Barnen har en mental karta över var det finns kriminella »hot-spots» – till exempel var knarklangarna håller hus, vilka de är och vilka deras kunder är – och var i bostadsområdet det finns »farliga» respektive »säkra» platser.

Till stor del handlar känslor av trygghet och rädsla utifrån detta teoretiska perspektiv om känslan av att ha eller inte ha kontroll. Heber (2007) menar att avsaknaden av kontroll kan förklara hennes vuxna intervjupersoners känslor av obehag inför mörker, onyktra personer, instängdhet och okända platser. Människor, platser och situationer som upplevs som okontrollerbara framkallar rädsla. På välbekanta platser upplever människor däremot att de har en viss kontroll och därför en känsla av trygghet på grund av att de känner till platsen och känner till människorna som bor och vistas där. Även barn ser ofta onyktra personer och andra personer med avvikande beteende som okontrollerbara och känner obehag inför dessa. Studier visar att barn ofta är rädda för »fullisar», »äckliga gubbar» eller »otäcka typer», och platser där barnen vet eller tror att dessa kan finnas

ogillas och undviks helst. Om dessa »fullisar» eller »otäckta typer» vistas inom en för barnen välbekant fysisk och social miljö, som exempelvis det egna närområdet, får deras närvaro dock mindre konsekvenser för barnens villighet att använda platsen jämfört med om dessa finns i mer okända miljöer, som andra bostadsområden. På välbekanta platser är känslan av kontroll ofta stor för barn på grund av deras ofta intensiva platsanvändning och nära sociala relationer. Jämfört med vuxna har barn ofta en djupare och mer detaljerad kunskap om boendemiljöns sociala och fysiska aspekter. Detta gör att personer som »fullisar» inte upplevs som lika okontrollerbara i ett välbekant fysiskt och socialt sammanhang. Barnen är därför inte heller särskilt rädda för dem utan kan till och med betrakta dem som »snälla fullisar» (figur 1). På mer obekanta platser är barnens känsla av kontroll mycket mindre eller obefintlig vilket gör att onyktra personer och andra avvikande personer eller händelser upplevs som mycket mer okontrollerbara och därför farligare. Detta är ännu mer påtagligt på en plats som är både obekant för barnen och som dessutom har ett rykte om sig att vara farlig (van der Burgt 2006, 2008).

Strategier för att minska rädsla eller för att kunna använda platser trots en medvetenhet om (potentiella) risker kan därför vara att göra sig bekant med platsen och de som bor där. Att ha vänner på platser som man inte känner till så väl ökar barns och ungas känsla av trygghet på dessa platser visar en engelsk studie (Watt & Stenson 1998). En svensk studie visar att tonåringar med ett socialt nätverk som sträcker sig över stora delar av staden i större utsträckning säger sig känna sig trygga och hemma

Figur 1. Skum typ eller snäll fullis? Foto: Danielle van der Burgt 2009.

i de områden där kompisarna bor än tonåringar vars sociala nätverk begränsar sig till det egna bostadsområdet (van der Burgt 2006). Ett annat sätt att känna sig trygg på främmande platser är att ta kompisar med sig, visar en annan studie. Istället för att undvika farliga platser helt och hållet eller på vissa tider, väljer en del ungdomar

att gå ut i grupp som ett skydd mot det som uppfattas som farligt (Watt & Stenson 1998). Barn och unga använder sig alltså inte bara av undvikande utan även av sociala relationer för att öka kontrollen över det som upplevs som farligt.

Föräldrars rädsla för att barnen ska utsättas för brott när de rör sig på egen hand ute i staden kan också ses som en brist på kontroll. Föräldrar har inte möjlighet att i stunden läsa av de platser där barnen rör sig och bedöma eventuella risker. Det är vanligt att föräldrar istället försöker väga upp denna brist på kontroll med att öka kontrollen över barnen på andra sätt, till exempel genom att varna barnen för platser och att kolla upp var de vistas och med vem de umgås. Paradoxalt nog visar en studie (de Groof 2008) att denna typ av kontroll istället kan öka barns rädsla. Pojkar och flickor med föräldrar (framförallt pappor) som övervakar barnen mycket – det vill säga att de alltid vet var de är någonstans och med vilka kompisar de umgås – är mer rädda än barn som i mindre grad övervakas av sina föräldrar. I samma studie visas att flickor blir mindre rädda för brott om de stimulerades av sina föräldrar att delta i organiserade fritidsaktiviteter. För pojkar var frihet att bestämma sina egna aktiviteter och platser där de utövas och om de uppmuntrades till självständighet var det viktigt för att minska deras rädsla för brott (de Groof 2008).

Huruvida människor, barn såväl som vuxna, bedömer en plats som trygg eller farlig har inte bara att göra med det faktiska skeendet på denna plats utan lika mycket – eller kanske mer – med hur vi tolkar platsen utifrån våra föreställningar om den. Att platser ibland – på vissa tider

eller av vissa människor – förknippas med negativa känslor som rädsla och obehag, och ibland – på andra tider eller av andra människor – med positiva känslor som gemenskap, visar tydligt att såväl det sociala rummet som rädsla är socialt konstruerade. Platser som barn ofta känner rädsla inför eller tycker är obehagliga för att det kan finnas »otäcka typer» där är skogspartier och grönområden, framförallt när det är mörkt (figur 2). För andra barn kan dock sådana grönområden utgöra mötesplatser och förknippas med positiva känslor (van der Burgt 2006). Detsamma gäller för specifika delar av dygnet. Den »mörka, otäcka natten» är ett exempel på ytterligare en social konstruktion då den – som den nordiska sommarnatten – inte behöver vara mörk för att förknippas med känslor av rädsla och otrygghet (Koskela 1998).

Avslutning

Denna artikel har visat att barns och föräldrars rädsla har konsekvenser för vilka platser barn använder i staden och hur de använder dessa. Det har diskuterats hur rädsla kan förklaras och hur olika barn agerar för att minska sin rädsla och/eller öka sin användning av olika platser i staden. Det behövs dock mer kunskap om mekanismerna bakom rädsla för stadens våld och hur denna rädsla påverkar barns och ungas användning av platser i staden. När det gäller föräldrarnas varningar till sina barn finns fortfarande lite kunskap om innehållet i dessa varningar till döttrar och söner samt om konsekvenserna av varningarna för hur barnen använder platser i staden. Hur diskuterar man till exempel inom familjer med tonårsbarn rädsla för stadens

Figur 2. Mörkt grönområde. Foto: Danielle van der Burgt 2009.

våld och vilken betydelse har dessa diskussioner för hur olika familjemedlemmar använder olika platser i staden? Hur talar mammor respektive pappor med döttrar respektive söner om risken att utsättas för våld? Varnas flickor och pojkar för olika faror och vilka konsekvenser har dessa varningar för hur de använder olika platser i staden? Dessa frågor kommer jag att angripa i det kommande forskningsprojektet

»Konstruktionen av rädsla för urbant våld inom barnfamiljer: strategier för användning av stadens offentliga miljö» (van der Burgt 2009). Det är viktigt att få mer kunskap om mekanismerna bakom barns och föräldrars rädsla för stadens våld så att den kan användas som redskap i byggandet av en mer socialt hållbar stad.

Referenser

Altheide, David (1997) The news media, the problem frame and the production of fear, *The sociological quarterly* 38(4): 647–668.

Anderson, S; R Kinsey, I Loader & C Smith (1990) *Cautionary tales: a study of young people and crime in Edinburgh*, University of Edinburgh Press, Edinburgh.

- Bannister, Jon & Nick Fyfe (2001) Fear and the City, *Urban Studies* 38(5-6): 807–813.
- Bouw, Carolien & Lia Karsten (2004) *Stadskinderen*, AKSANT, Amsterdam.
- Bjurman, Eva Lis (1981) Barn och barn. Om barns olika vardag, Liberläromedel, Lund.
- Deakin, Jo (2006) Dangerous people, dangerous places: the nature and location of young people's victimisation and fear, *Children & Society* 20(5): 376–390.
- de Groof, Saskia (2008) And my mama said: the (relative) parental influence on fear of crime among adolescent girls and boys, *Youth & Society* 39(3): 267–293.
- Dyblie Nilsen, Randi (2000) *Children in the houses: preliminary results from a study with girls and boys*, paper presented at the ENHR Conference in Gävle, June 26th–30th 2000.
- Gough, Katherine & Monica Franch (2005) Spaces of the street: socio-spatial mobility and exclusion of youth in Recife, *Children's Geographies* 3(2): 149–166.
- Heber, Anita (2007) Var rädd om dig! Rädsla för brott enligt forskning, intervjupersoner och dagspress, Kriminologiska institutionens avhandlingsserie 23, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Koskela, Hille (1998) »Gendered exclusions»: women's fear of violence and changing relations to space, i H Koskela *Fear, control and space: geographies of gender, fear of violence, and video surveillance*, akademisk avhandling, Department of Geography, University of Helsinki.
- Nayak, Anoop (2003) »Through children's eyes»: childhood, place and the fear of crime, *Geoforum* 34(3): 303–315.
- Matthews, Hugh (2003) The street as liminal space: the barbed spaces of childhood, i P Christensen & M O'Brien (red) *Children in the city: home, neighbourhood and community*, Routledge Falmer, London.
- Pain, Rachel (2001) Gender, race, age and fear in the city, *Urban studies* 38(5-6): 899–913.
- Stanko, Elizabeth (1995) *Women, crime and fear*, Annals, American Academy of Political and Social Science 539.
- van der Burgt, Danielle (2006) »Där man bor tycker man det är bra». Barns geografer i en segregerad stadsmiljö, *Geografiska regionstudier* 71, Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet, Uppsala.
- van der Burgt, Danielle (2008) How children place themselves and others in local space, *Geografiska Annaler, series B: Human Geography* 90(3): 257–269.
- van der Burgt, Danielle (2009) Konstruktionen av rädsla för urbant våld inom barnfamiljer: strategier för användning av stadens offentliga miljö, postdokansökan, beviljad av FORMAS 2008-11-19.
- Watt, Paul & Kevin Stenson (1998) »It's a bit dodgy around there»: safety, danger, ethnicity and young people's use of public space, i T Skelton & G Valentine (red) *Cool places: geographies of youth cultures*, Routledge, London & New York.

*Danielle van der Burgt är forskare vid Kulturgeografiska institutionen,
Uppsala universitet och fom september 2009 vid
Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet.
E-post: daniellevandeburgt@gmail.com*